

Prediction in Heroic Poms after *Shahnameh*

Morteza Maghsudinejad¹ & Majid Hajizade² & Maryam Gholamrezabeigi³
(189-214)

Abstract

Prediction is one of the most important and influential elements in the process of formation of epic and national stories, which is widely reflected in the national epic poems of Iran, including the *Shahnameh* and subsequent poetic epics. In the present article, the element of prophecy in heroic systems after *Shahnameh* has been researched by the method of libraries based on content description and analysis and presentation of statistics. Based on the research, about one hundred and fifty-five predictions in these systems have been researched. Has been used. The element of prophecy in famous epic poems; Such as *Bahmānameh*, *Shahriānameh*, *Samnameh*, *Kooshenameh*, *Faramarznameh*, *Garshasbnameh* and *Jahangirnameh*, respectively, are more prominent and in the systems, *Banoghsabnameh*, *Barzoonameh*, *Shebrangnameh*, *Kok Kuhzad* and *Bijānameh*, they are very few and finger In short epic poems; Prophecies are not used, such as, *Babarbian*, *Tahminehnameh*, *Dastan Patiāreh*, *Razmnameh* *Shakavand* *Kooh* and *Susānameh*. The predictions were made by people who in their time had a privileged social status and superior position, and most predictions were made by astronomers, respectively, based on astronomical rulings, kings and princes, heroes and priests, Brahmins. Ordinary people play a significant role. They do not have predictions. Some predictions with tools such as astrolabe, astrological cup, cosmic cup, mirror of wisdom, and some are written on various tablets that were predicted by the predecessors for the future and have almost common features. Many predictions are based on dreams or divination, supernatural and auxiliary factors, like *Sorush* and *Simorgh*, and the vast majority of predictions have been fulfilled. Usually, prediction has a social function; advancing for reform in the political and social system, foresight, awareness of omissions, and ominous warnings, like death, destruction and defeat. It is one of the most important goals and functions of prophecy in the mentioned heroic systems.

Keywords: Epic, Prediction, Heroic pome, Predictor, Prediction tools, Astronomical ruling.

Received: 6, January, 2021 & Accepted: 4, December, 2020

doi
10.22059/jlcr.2021.314692.1598
Print ISSN: 2382-9850-Online ISSN: 2676-7627
<https://jlcr.ut.ac.ir>

1. Email of the author: sh.ahmadi@umz.ac.ir.

Ph.D. Candidate in Persian Language and Literature, Islamic Azad University, Kerman Branch, Kerman, Iran.

2. Assistant Professor of Persian Language and Literature, Islamic Azad University, Kerman Branch, Kerman, Iran.

3. Assistant Professor of Persian Language and Literature, Islamic Azad University, Kerman Branch, Kerman, Iran.

1. Introduction

In general, the element of prophecy as one of the influential factors in the formation of epics of national poetry, is evident in most of the heroic poems after Shahnameh. In the present article, the element of prediction in heroic poems after Shahnameh has been researched by the library method based on content description and analysis and presentation of statistics. According to research, a total of about one hundred and fifty-five prophecies have been used in these valuable epic poems. In terms of the extent and frequency of the use of prophecy in the seventeen poems studied, it can be said that in long epic poems; Like Bahmānameh, Shahriyānameh, Samnameh and Kooshnameh, prophecy has a prominent appearance and is one of the main and influential topics and axes in the process of the stories of these poems. In each of the systems of Jahangirnameh, Faramarzneah and Garshasbnameh, the predictions used are few. In the poems of Shebrangnameh, Borzōnameh, Bijānameh, Kok Koozhad and Banooshshsabnameh, only one prediction has been made. There is no prophecy in the short poems of Susānameh, Babarbian, Dastan Patiāreh, Tahminehnameh and Razmnameh Shakavand Kooch.

In these epic systems, most predictions have been made by astronomers through astronomical knowledge and astronomical predictions. Among astronomers, the predictions of the wise astronomer Jamasb are more prominent. After astronomers, most predictions have been made by kings and princes, heroes, Brahmins and priests, respectively. Ordinary people do not play a significant role in prediction. This shows that in the society of that time, prophecy was made by people who had a superior social status and a special position. In very few cases has prediction been made; But the seer is not exactly known. This type of prediction is evident in the Shahriyānameh system, which was mentioned in the final discussions of the previous chapter.

One of the most important and obvious methods of divination in the mentioned systems, especially in Shahriyānameh, Bahmānameh, Kooshānameh, is prophecy through dreams and dreaming of heroes and heroines, which has a significant manifestation in these stories. Some dreams are directly predictive and the heroes in the dream become aware of future events or indirectly find out future events through the interpretation of dreams by dreamers, astrologers and wise ministers. Others have the aspect of commanding, forbidding, advising, and causing people to be influenced and to reconsider their decisions.

In some of the above systems with tools; Such as the Cup of Anjum Nama, the Cup of Giti Nama, the Mirror of Wisdom, the Astrolabe, prophecies have been made, and many prophecies have been made for the future by previous kings and heroes; It is written on various tablets with advice. These tablets have almost common features, often hidden and enchanted in a fortress or palace that are difficult to access, and the arrival of the hero is predicted on the tablet, and if a treasure is hidden in that place, the ways to reach that treasure on the tablet. , Has been written, and in rescuing the heroes from the shackles and untying the knots in the events of the stories, they play an effective role.

In the epic poems under study, predictions through divination and auxiliary and supernatural factors are also evident. Soroush and Simorgh are among the contributing factors in the predictions of the researched works which are more prominent in Samnameh system. Also, the predictions based on divination are

clearly reflected in the Bahmannameh system. One of the most important prophecies made in the epic and heroic works mentioned above, especially in Shahrinameh and Bahmannameh, is the resentment and revenge of Bahman, Esfandiar's son from the Zal family, which has been repeatedly made by various people, even through dreams. It was said, it has been realized and it has happened.

Regarding the goals and functions of prediction in the mentioned works, it can be said that the most important purpose and function of prediction in these heroic systems is to inform about future events and happenings, or in other words, foresight and foresight; But in addition, goals; Such as giving advice to reform things in the field of political and social system, knowing and being aware of people's past, discovering hidden and unknown things, discovering the secrets and secrets of people, ominous warnings based on death and nothingness, being injured, illness, Destruction, defeat and failure, giving good news and good news and determining the time of Saad, to do important and decisive things, are also seen in the mentioned epic poems.

In the epic works under study, most of the predictions made, especially the predictions of astronomers, have been made and fulfilled with the help of astronomical rules, and the number of predictions that have not been fully or partially fulfilled is very small. Strong belief in predestination and the dominance of destiny over human destiny has been one of the reasons for paying attention to prophecy; But the main reason for the predecessors to turn to divination can be considered the imperfect knowledge of man in the past and his ignorance of the universe and the universe.

پیشگویی در منظومه‌های پهلوانی پس از شاهنامه

مرتضی مقصودی‌نژاد

دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمان، کرمان، ایران.

مجید حاجی‌زاده^۱

استادیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمان، کرمان، ایران.

مریم غلامرضاییگی

استادیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمان، کرمان، ایران.

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۱۰/۱۷؛ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۰۹/۳۰

علمی - پژوهشی

چکیده

پیشگویی یکی از عناصر مهم و اثرگذار در فرایند شکل‌گیری داستان‌های حماسی و ملی است که در منظومه‌های حماسی ملی ایران، اعم از شاهنامه و حماسه‌های منظوم پس از آن، نمود فراوان دارد. در نوشتار حاضر، درباره‌ی عنصر پیشگویی در منظومه‌های پهلوانی پس از شاهنامه با روش کتابخانه‌ای، مبتنی بر توصیف و تحلیل محتوا و ارائه‌ی آمار، پژوهش شده‌است. بر اساس پژوهش انجام‌شده، حدوداً صدوپنجاه‌وپنج مورد پیشگویی در این منظومه‌ها به کار رفته‌است. عنصر پیشگویی در حماسه‌های منظوم معروف، نظیر بهمن‌نامه، شهریارنامه، سام‌نامه، کوش‌نامه، فرامرزنانه، گرشاسب‌نامه و جهانگیرنامه، به‌ترتیب نمود بیشتری دارد و در منظومه‌های بانوگتسب‌نامه، برزورنامه، شبرنگ‌نامه، کک کوهزاد و بیژن‌نامه بسیار معدود و انگشت‌شمار است. در منظومه‌های حماسی کوتاهی نظیر بیدر بیان، تهمینه‌نامه، داستان پتیاره، رزم‌نامه شکاوند کوه و سوسن‌نامه، پیشگویی کاربردی ندارد. پیشگویی‌ها به وسیله‌ی افرادی صورت گرفته که در روزگار خود از جایگاه اجتماعی ممتاز و موقعیت برتر برخوردار بوده‌اند و بیشترین پیشگویی‌ها به‌ترتیب، به‌وسیله‌ی اخترشناسان با تکیه بر احکام نجومی، شاهان و شاهزادگان، پهلوانان، موبدان و برهمنان صورت پذیرفته‌است. افراد عادی نقش چشمگیری در پیشگویی ندارند. برخی از پیشگویی‌ها با ابزارهایی نظیر اسطرلاب، جام انجم‌نما، جام گیتی‌نما و آیینة حکمت صورت گرفته‌است. برخی نیز روی الواح گوناگونی درج شده‌اند که به‌وسیله‌ی پیشینیان برای آیندگان پیشگویی شده‌است و تقریباً ویژگی‌های مشترکی دارند. بسیاری از پیشگویی‌ها بر اساس خواب و رؤیا، یا از طریق تفأل و عوامل ماوراءالطبیعه و یاری‌رسان، نظیر سروش و سیمرغ انجام شده‌است که تقریباً تمام پیشگویی‌ها تحقق یافته‌اند. معمولاً پیشگویی کارکردی اجتماعی دارد، پند دادن برای اصلاح امور در حوزه‌ی نظام سیاسی و اجتماعی، آینده‌بینی، آگاهی از مغيبات و هشدارهای شوم، مانند مرگ، ویرانی و شکست، از مهم‌ترین اهداف و کاردهای پیشگویی در منظومه‌های پهلوانی مذکور است. علت روی آوردن پیشینیان به امر پیشگویی را می‌توان دانش ناقص بشر در گذشته و نادانسته‌های او از کائنات و جهان هستی دانست.

واژه‌های کلیدی: حماسه، پیشگویی، منظومه‌های پهلوانی، پیشگو، ابزارهای پیشگویی، احکام نجومی.

۱. مقدمه

در عرصه‌ی ادبیات حماسی ایران، علاوه بر شاهنامه بزرگ حکیم توس، منظومه‌های حماسی بزرگی را می‌یابیم که از حیث ارزش حماسی چندان کمتر از شاهنامه نیستند. منظومه‌هایی چون گرشاسب‌نامه، بهمن‌نامه، شهریارنامه و... که به ذکر مفاخر و

بزرگی‌های نیاکان، کارکردها و اعمال ایشان و دلاوری‌های قهرمانان حماسی آراسته‌اند. داستان‌ها و منظومه‌های حماسی وسیله‌ای برای اطلاع از سرگذشت هر ملت در قدیم‌ترین ایام هستند و «یکی از مختصات حماسه، احتوای آن بر پیشگویی و پیش‌بینی است» (شمیسا، ۱۳۹۳: ۱۵۱)؛ به‌گونه‌ای که این امر «در اساطیر و داستان‌های حماسی جهان، امری رایج است و هیچ یک از حماسه‌های طبیعی و ملی را خالی از آن نمی‌یابیم» (صفا، ۱۳۶۹: ۲۴۹). انسان‌ها از دیرباز تاکنون به سپهر، ستارگان و سیارگان توجه زیادی داشته‌اند و آن‌ها را از شگفتی‌های پُررمزوراز آفرینش دانسته‌اند. به عقیده آن‌ها، اجرام آسمانی در زندگی انسان تأثیر فوق‌العاده داشته‌است. به همین دلیل، به اخترشناسی، علم احکام نجوم و پیشگویی روی آورده‌اند، تا بر اساس این دانش، «کارهای خود را بدانند و عاقبت کار خویش را دریابند. پیشگویی، یکی از مسائلی است که با علم احکام نجوم پیوند دارد. در حقیقت، پیشگویی، غایت احکام نجوم و اخترشناسی است» (مالیر، ۱۳۹۰: ۸۴). در آثار حماسی، بهره‌گیری از سخن موبدان و اخترشناسان یکی از شگردهای پرداخت حماسه است و همواره اهمیت و ارزش داشته‌است. یکی از نکات مهمی که باید در پیشگویی به آن توجه داشت، این است که پیشگویان اغلب افرادی حکیم، خردمند، دانا و آینده‌نگر بودند، نه غیب‌گو. آنان با اتکا به قدرت خرد و دانش، احکام نجومی، تجربه و بینش خود و با کمک ابزارهای مختلف، به اتفاقات آینده پی می‌بردند و آن‌ها را پیشگویی می‌کردند؛ زیرا:

«مطابق قرآن کریم فقط خداوند از غیب آگاه است و پیشگویی در مفهوم غیب‌دانی برای آدمی ممکن نیست و امکان غیب‌گویی از سوی پیامبر و ائمه، فقط در مواردی ممکن است که خداوند آگاهی آن را بیخشد. چنین مواردی حتماً در حوزه‌ای است که حکمت خداوند ایجاب کند» (همان: ۸۳ و ۸۴).

۲. اهداف و روش تحقیق

در این جستار عنصر پیشگویی در هفده منظومه پهلوانی پس از شاهنامه به استناد آخرین و کامل‌ترین تصحیح و بعضاً در سایر نسخ از آثار مذکور، مطالعه و بررسی شده‌است. این هفده منظومه عبارتند از: *گرشاسب‌نامه*، *شهریارنامه*، *بهمن‌نامه*، *کوش‌نامه*، *سام‌نامه*، *جهانگیرنامه*، *فرامرزننامه*، *بانوگشاسب‌نامه*، *برزنامه*، *شبرنگ‌نامه*، *کک کوهزاد*، *بیژن‌نامه*، *بیر بیان*، *داستان پتیاره*، *سوسن‌نامه*، *تهمینه‌نامه* و *رزم‌نامه شکاوندکوه*. هدف از انجام پژوهش نیز پاسخ به پرسش‌های زیر است:

الف. بسامد پیشگویی در آثار حماسی مذکور چقدر است و پیشگویی در کدام آثار کاربرد بیشتری دارد؟

ب. پیشگویی به وسیله چه افرادی و با چه ابزارها و شیوه‌هایی صورت گرفته است و پیشگویی‌های چه کسانی اهمیت بیشتری داشته است و این افراد چه جایگاهی در روزگار خویش داشته‌اند؟

پ. کارکردها و اهداف پیشگویی در منظومه‌های پهلوانی مذکور چیست؟
ت. اساساً در گذشته، علت اصلی توجه به پیشگویی و روی آوردن پیشینیان به پیشگویان چه بوده است؟

در این پژوهش، با روش کتابخانه‌ای مبتنی بر توصیف و تحلیل محتوا و ارائه آمار، پیشگویی‌های مندرج در منظومه‌های پهلوانی پس از شاهنامه، استخراج، طبقه‌بندی، بررسی و تحلیل شده‌اند.

۳. پیشینه پژوهش و اهمیت و ضرورت انجام آن

از آنجا که مطالعات و پژوهش‌ها در حوزه ادبیات حماسی، حتی در سطح جهانی، صرفاً پیرامون شاهنامه فردوسی بوده، متأسفانه بررسی منظومه‌های حماسی پس از آن فراموش شده است. لذا در این زمینه، شدیداً نیاز به پژوهش احساس می‌شود:

«یکی از ضعف‌های نمایان مطالعات ایرانی در حوزه ادب حماسی، حتی در سطح جهانی آن، توجه تقریباً صرف به شاهنامه فردوسی و غفلت از منظومه‌های پهلوانی پس از آن است و بهترین گواه این دعوی هم اینکه در برابر حدود شش‌هزار کتاب و مقاله درباره فردوسی و شاهنامه (به استناد کتاب‌شناسی فردوسی، تألیف ایرج افشار) شمار مقالات و آثاری که به منظومه‌های پهلوانی پس از آن پرداخته‌اند، حتی با احتساب اشارات گه‌گاهی در میان بعضی از کتاب‌ها و مباحث مربوط به شاهنامه، نهایتاً بیش از چند ده عنوان نیست» (آیدنلو، ۱۳۸۸: ۱).

بر اساس مطالعه و بررسی‌های انجام‌شده، تاکنون پژوهش مفصل و جامعی درباره پیشگویی در حماسه‌های پهلوانی پس از شاهنامه انجام، و در این زمینه، اثر مستقلاً تألیف نشده است. در آثار ادبی معروف، نظیر حماسه‌سرایی در ایران (صفا، ۱۳۶۹: ۲۴۹-۲۵۰)، از رنگ گل تا رنج خار (سرامی، ۱۳۸۳: ۵۴۹-۵۵۰)، کتاب شاهنامه‌ها (شمیسا، ۱۳۹۶: ۱۰۶) و قلمرو ادبیات حماسی ایران (رزمجو، ۱۳۸۸: ۲/ ۳۴۵-۳۴۶)، به موضوع پیشگویی، به‌ویژه پیشگویی در شاهنامه، اشارات کلی و پراکنده‌ای شده است. همچنین، در مقدمه شهریارنامه به تصحیح رضا غفوری، اشارات کوتاهی به پیشگویی‌های موجود در این منظومه شده است (ر.ک: غفوری، ۱۳۹۷: ۱۱۹-۱۲۰). علاوه بر آثار مذکور، تعداد معدودی مقاله پژوهشی و پایان‌نامه مقطع کارشناسی ارشد در زمینه پیشگویی در اساطیر ملل و برخی آثار حماسی، به‌ویژه

پیشگویی‌های شاهنامه نوشته شده‌است و جز این موارد، تحقیق درخور دیگری درباره‌ی این موضوع صورت نگرفته‌است. بنابراین، امروزه پژوهش درباره‌ی حماسه‌های پهلوانی پس از شاهنامه، به دلیل اهمیتی که در ادب حماسی ایران دارند، یک ضرورت است.

۴. تاریخچه و پیشینه‌ی پیشگویی

پیشگویی از دیرباز تا امروز در میان برخی گروه‌ها رایج بوده‌است و قدمت آن را می‌توان همزاد بشر دانست؛ زیرا از زمانی که آدمیان خویشتن را شناخته‌اند، از آینده‌ی خویش بیمناک بوده‌اند و برای همین، دست به دامان پیشگویان و عوامل پیشگویی می‌شده‌اند، تا شاید خود را از آشفتنی برهانند. پیشگویی همواره دوشادوش دین، اندیشه و دانش بشری در مسیر تاریخ پیش آمده‌است و از دیرباز تاکنون، در میان بدوی‌ترین قبایل تا قلب تمدن قرن بیست‌ویکم، همواره پیشگویی طرفدار و پیشگویان مشتری داشته‌اند. نگاهی به پیشخوان کتاب‌فروشی‌ها، گواهی راستین بر این سخن خواهد بود. کهن‌ترین منابع مکتوبی که می‌توان ردّ پای پیشگویی را در آن‌ها جستجو کرد، کتب مذهبی، مقدس و آسمانی، مانند قرآن کریم، انجیل، تورات، اوستا و متون دینی و عرفانی، اساطیر و حماسه‌های ملل است و در واقع، «پیشگویی نوعی ژانر ادبی، اساطیری و حماسی است که در کتب مذهبی، از جمله کتب مذهبی زرتشتی، مثل بهمن‌یشت که قرن اول مسیحی یا قرن اول قبل از مسیح نوشته شده‌است، دیده می‌شود» (شمیسا، ۱۳۹۶: ۱۰۶).

پیشگو در گذشته به دلیل خبر دادن از آینده، مقدس و صاحب مقامی ویژه در جامعه‌ی آن روزگار بوده‌است، البته ارزش او زمانی دوچندان می‌شد که پیشگویی او درست از آب در می‌آمد. اگر او نمی‌توانست به‌خوبی این کار را انجام دهد، یا برخلاف آن به وقوع می‌پیوست، به‌شدت تنبیه می‌شد: «در میان سکاها، وقتی پیشگویان در پیشگویی خود اشتباه می‌کردند، آن‌ها را در ارابه‌های پر از خار می‌خوابانند و دست و پاهایشان را میخ می‌کردند. گاوها ارابه را می‌کشیدند و آن‌ها نشان آتش می‌گرفت» (سید حسینی، ۱۳۸۷: ۱/۷۳-۷۴).

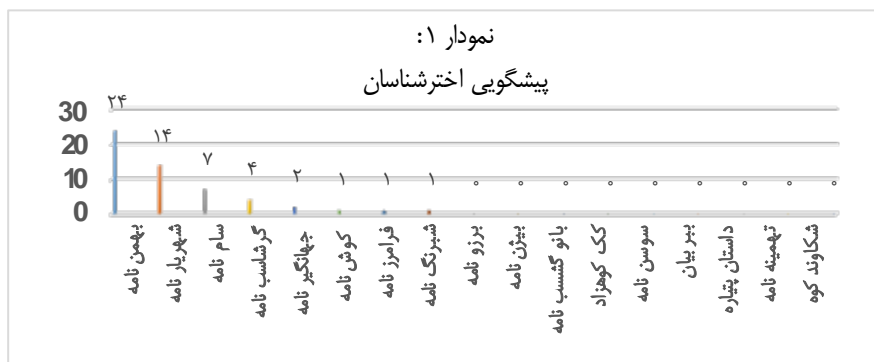
۵. پیشگویی در منظومه‌های پهلوانی پس از شاهنامه

۱-۵. افراد پیشگو

پیشگویی با هر ابزار و به هر شیوه‌ای صورت گیرد، شخص پیشگو مهم‌ترین نقش را در آن ایفا می‌کند. در واقع، اصلی‌ترین محور پیشگویی، پیشگویان هستند. در منظومه‌های پهلوانی مورد پژوهش، افراد پیشگو عبارتند از: اخترشناسان، شاهان، شاهزادگان، موبدان، برهمنان و پهلوانان. افراد عادی در پیشگویی‌های این آثار، نقش شایسته‌ی توجهی ندارند.

۱-۱۵. پیشگویی اخترشناسان

دانش اخترشناسی و اخترشناسان در طالع‌بینی و پیشگویی نقش بسزایی ایفا می‌کند و پیشگویی از طریق احکام نجومی، از مهم‌ترین انواع پیشگویی در داستان‌هاست. اسطوره‌ها و داستان‌های کهن و حماسه‌های ملی ایران، از شاهنامه فردوسی تا منظومه‌های پهلوانی پس از آن نیز مملو از پیشگویی‌های اخترشناسان است، به گونه‌ای که اغلب قریب به اتفاق آن‌ها همراه با یقین کامل به وقوع پیوسته‌اند؛ زیرا پیشگویی اخترشناسان با تکیه بر احکام نجومی صورت می‌گیرد و جنبه علمی دارد و «همواره از دقت بیشتری برخوردار است و معمولاً جزئیات رویدادها را نیز در بر می‌گیرد» (سرامی، ۱۳۸۳: ۵۵). از طرفی، با وضع سیاسی و اجتماعی آن روزگار نیز همسو بود و از این رو، اهمیت بیشتری داشته‌است. در منظومه‌های پهلوانی پس از شاهنامه، حدود پنجاه و چهار مورد پیشگویی در زمینه‌های گوناگون به وسیله اخترشناسان صورت گرفته‌است:

به عنوان نمونه در *سام‌نامه*، سام از خبر گرفتار شدن قلواد در طلسم، اندوهناک می‌شود. اخترشناس (رجمان جنی) زنده بودن قلواد و گشودن طلسم به دست سام را پیشگویی می‌کند:

«بدو گفت رجمان جنی که هیچ
 که اندر طلسمش نیابد گزند
 که من دیده‌ام در شمار سپهر
 گشاد طلسمات در دست توست
 همه آلت شاه جمشید جم
 پی جان قلواد دل را مپیچ
 تو دل را مدار هیچ از این دردمند
 نبریده زو چرخ گردنده مهر
 بلندی جادوگران پست توست
 تو برداری از گنج او بیش و کم»
 (سام‌نامه، ۱۳۹۲: ۳۸۱).

بزرگ‌ترین و نام‌آورترین ستاره‌شمر در ادبیات حماسی ایران، «جاماسب» است. او در یک دوره طولانی به همراه زردشت و پس از او، در کنار گشتاسب که حامی دین بهی است، قرار دارد و در سراسر دوره زندگی بهمن، پسر اسفندیار، در کنار اوست و او را راهنمایی و

هدایت می‌کند. جاماسب به دلیل دینداری مورد توجه زردشت قرار می‌گیرد و به وسیله او به دانایی می‌رسد:

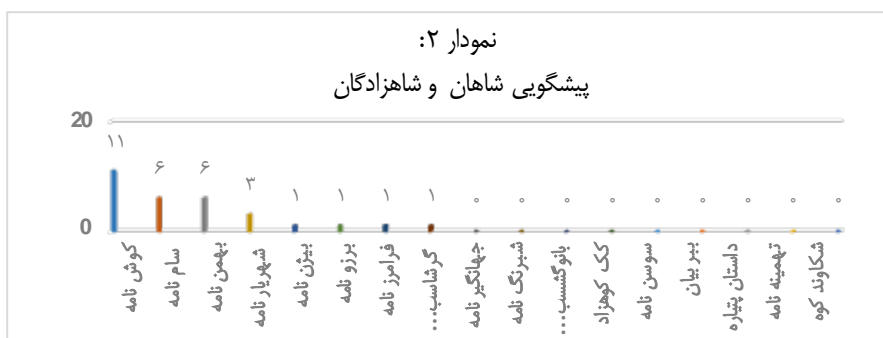
«گشتاسب از زردشت که او نیز قدرت پیشگویی دارد، می‌خواهد که جایگاهش را در جهان دیگر به او نشان بدهد. زردشت نیایش به جای می‌آورد و سفره‌ای می‌گسترده و در آن سفره می و بوی و شیر و انار می‌نهد، گشتاسب پس از نوشیدن شیر، جایگاه والای خود را در آن جهان می‌بیند. بوی به جاماسب می‌رسد و بر اثر آن همه دانش‌ها بر وی آشکار می‌شود. پشوتن پسر گشتاسب، شیری می‌نوشد و بی‌مرگ و جاودانه می‌شود. دانه‌های انار به پسر دیگر گشتاسب، اسفندیار، می‌رسد و رویین تن می‌گردد» (آموزگار، ۱۳۷۴: ۷۵).

در منظومه‌های حماسی پس از شاهنامه، پیشگویی‌های جاماسب در منظومه بهمن‌نامه و شهریارنامه مشهود است. در بهمن‌نامه، جاماسب پیشگویی‌های فراوانی دارد. وی وزیر بهمن است که با دیدن احوال ستارگان و افلاک، از آینده و رخدادهای آن خبر می‌دهد و توانایی تعبیر خواب دارد. در بخشی از داستان، بهمن به‌رغم مخالفت‌های نزدیکان خود، از جمله جاماسب و پشوتن، به نبرد با خاندان رستم می‌رود. این نبرد که به بهانه انتقام خون اسفندیار به راه می‌افتد، سال‌ها به طول می‌انجامد و سه بار بهمن از خاندان رستم شکست می‌خورد. پس از شکست در مرحله اول، او از جاماسب می‌خواهد که آینده نبرد پیش رو را بازگو کند. جاماسب شکست دوباره او را پیشگویی می‌کند و از او می‌خواهد به سیستان نرود (ر.ک؛ ابن‌ابی‌الخیر، ۱۳۷۰: ۲۰۹-۲۱۰). بهمن به پیشگویی جاماسب اعتنا نمی‌کند و به سیستان یورش می‌آورد که در نتیجه، شکست سختی می‌خورد و در واقع، پیشگویی جاماسب به حقیقت می‌پیوندد (ر.ک؛ همان: ۲۳۵-۲۳۶).

در شهریارنامه، شهریار در ماجرای جاماسب ملاقات می‌کند. چون او را نمی‌شناسد، نام و نشانش را می‌پرسد. جاماسب خود را معرفی می‌کند و می‌گوید: من وزیر شاه ایرانم و خبردار از گردش ماه، زمین و آسمان و روزگار هستم. شهریار احوال رستم و فرامرز را از جاماسب می‌پرسد. وی زنده بودن رستم و فرامرز، پیدا شدن رخش و کشته شدن مضراب‌دیو به دست فرامرز را پیشگویی می‌کند (ر.ک؛ مختاری، ۱۳۹۷: ۵۴۷). مهم‌ترین پیشگویی جاماسب در این داستان، کشته شدن ارجاسب به دست اسفندیار و کشته شدن اسفندیار با تیر رستم است که جاماسب این وقایع را برای رستم پیشگویی و گزارش می‌کند (ر.ک؛ همان: ۷۲۷).

۲-۱-۵. پیشگویی شاهان و شاهزادگان

برخی از شاهان و شاهزادگان، علاوه بر بهره‌مندی از قدرت پیشگویی‌ها، رازگشایی‌ها و غیب‌گویی‌های دیگران، ویژگی پیشگویی نیز داشتند. در واقع، یکی از ویژگی‌های برخی شاهان و شاهزادگان در منظومه‌های حماسی، قدرت پیشگویی آنان است. بنا بر اعتقاد ایرانیان باستان، پادشاهان از خداوند فره داشتند. فره، فیض الهی است بر بندگانی که به راستی از حق پیروی می‌کنند و تأییدی است الهی که رمز بقای عزت و سعادت پادشاهان است و بنیادی آسمانی و ایزدی دارد. این نیرو، پادشاهان را از سایر مردمان ویژه می‌کند و به آنان قدرت پیشگویی می‌بخشد: «در ایران باستان، شه‌ریاران از پیشوایی دینی برخوردار بودند و هم از این روی است که شه‌ریاران راستین ایران به‌ناچار می‌بایست از پشتیبانی و یاری نیروی مینوی که فره نامیده می‌شود، برخوردار باشند» (کزازی، ۱۳۸۴: ۱/۲۶۳). در منظومه‌های حماسی مورد پژوهش، تقریباً سی مورد پیشگویی به‌وسیله شاهان و شاهزادگان صورت گرفته‌است:

به عنوان نمونه، در منظومه کوش‌نامه، وقتی «مهانش»، پیر فرزانه، از نژاد خود و سرگذشت جمشید و بازماندگانش برای اسکندر روایت می‌کند، از پیشگویی‌های جمشید درباره فرزندان و اخلاف او چنین می‌گوید:

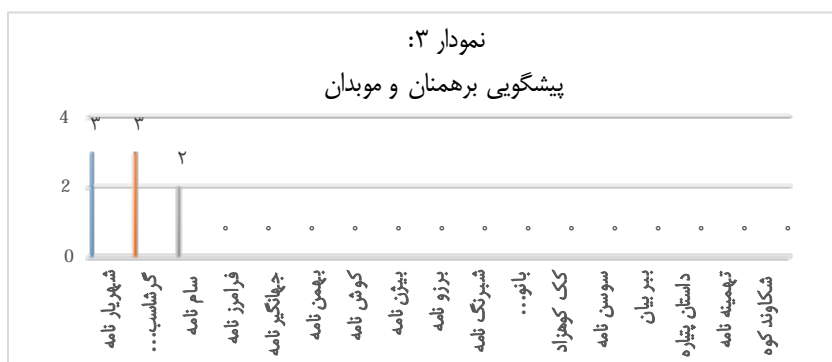
«به هنگام رفتن سپه را بگفت
مرا هر دو فرزند چون دیده‌اند
ولیکن ز فارق نیاید پدید
زنونک پدید آید آن شه‌ریار
ضحاک جادو کشد کین من
که این راز دارید یکسر نهفت
به مردی و دانش پسندیده‌اند
یکی شاه کاو کین تواند کشید
که از دیو چهره برآرد دمار
جهان تازه گرداند از دین من»
(ابن‌ابی‌الخیر، ۱۳۷۷: ۱۸۷-۱۸۸).

در کوش‌نامه، «نونک»، پسر جمشید نیز از قدرت پیشگویی برخوردار است. وقتی فرزند «مهارو» به دنیا می‌آید، نونک نام او را «آبتین» می‌گذارد. او را چون جان گرامی می‌دارد و

به دایه می‌سپارد و تولد فرزندی از پشت او (فریدون) و کشته شدن ضحاک ماردوش به دست فریدون را پیشگویی می‌کند (ر.ک؛ همان: ۲۰۲).

۳-۱-۵. پیشگویی موبدان و برهمنان

از جمله طبقاتی که در داستان‌ها و حماسه‌های ملی ادبیات فارسی، جایگاه والا و حضور چشمگیری دارند، موبدان و برهمنان هستند. اینان علاوه بر صفات و خصوصیات ممتاز و انجام امور دیگر، قدرت پیشگویی هم داشته‌اند. در منظومه‌های حماسی پس از شاهنامه نیز حضور چشمگیر موبدان و برهمنان در خلال داستان‌ها به‌وضوح مشهود است و شمار پیشگویی‌های آن‌ها تقریباً به هشت مورد می‌رسد:

ه عنوان نمونه، در منظومه شهریارنامه، وقتی تسلیم‌شاه دختر خود را به فرامرز پسر رستم می‌دهد، پس از مدتی، فرامرز قصد می‌کند به ایران برود که تسلیم‌شاه، گنج، گوهر، کلاه، کمر و تیغ هندی زرین‌نیام به وی می‌دهد. فرامرز هنگام رفتن، نزد همسرش (دختر تسلیم‌شاه) می‌آید و داستان کین‌خواهی بهمن از خاندان زال، به دار آویخته شدن خودش به دست بهمن و نیز کین‌خواهی آن از بهمن، به‌وسیله پسرش (برزین‌آذر) را از زبان موبدی که پیشگویی کرده‌است، گزارش می‌کند (ر.ک؛ مختاری، ۱۳۹۷: ۵۷۰-۵۷۱).

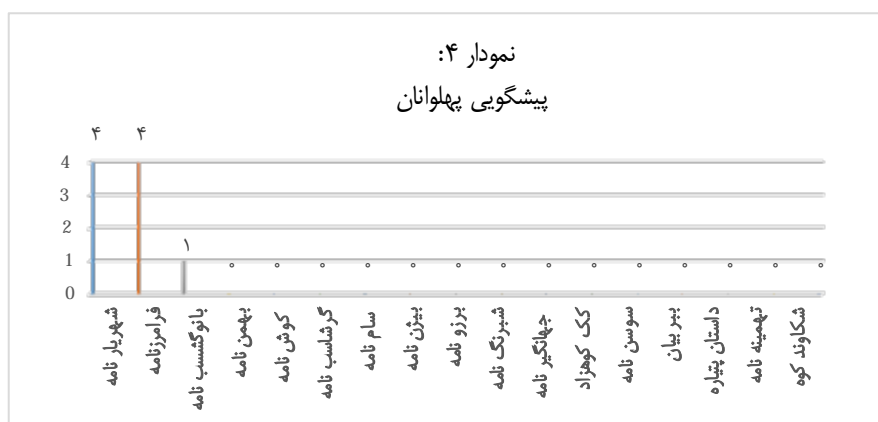
برهمنان نیز در منظومه‌های حماسی، پیران و سالخوردگان پاک‌نهاد، روشن‌ضمیر، بینادل و ساده‌زیستی هستند که معمولاً در دیری یا دیهی دورافتاده یا در کازه‌ای در بیابان یا بر فراز کوهی در آتشفشان، در انزوا و اعتکاف به سر می‌برند و از قدرت پیشگویی و آگاهی از اسرار و مغیبات برخوردارند. وقتی پهلوانان و قهرمانان در جریان حوادث و اتفاقات خواسته یا ناخواسته با آن‌ها ملاقات می‌کنند، از گذشته و آینده و نیز اسرار و اهداف آن‌ها اطلاع دارند. پیشامدها و رخدادهایی را که در انتظار آن‌هاست، بازگو و پهلوانان را راهنمایی می‌کنند و اندرز می‌دهند.

در منظومه گرشاسب‌نامه، گرشاسب در مسیر رفتن به کابل، پس از پیروزی در نبرد با سه شیر به دهی می‌رسد و آنجا با برهمنی روبه‌رو می‌شود که از گرشاسب و آینده او خبر می‌دهد. برهمن که صاحب قدرت پیشگویی است، گرشاسب را از خطرهای راه آگاه می‌کند:

از آن ده برهمن یکی مرد پیر / به آواز گفت ای یل گردگیر
هنرمند گرشاسب گر نام تست / نیای تو جمشید شیخ بد درست
به مردی جهان را بخواهی گرفت / بسی رزم‌ها کرد خواهی شگفت
به بند آوری بازوی منهراس / از آن دیو گیتی کنی بی‌هراس
(اسدی طوسی، ۱۳۸۶: ۲۲۵).

۵-۴. پیشگویی پهلوانان فرهمند

در منظومه‌های پهلوانی پس از شاهنامه، دلاوری‌های پهلوانان فرهمندی نظیر گرشاسب، سام، زال، رستم و... بسیار مشهود است، اما این طبقه بیشتر از پیشگویی‌های دیگران بهره‌مند شده‌اند و خودشان با وجود هوش و درایت زیاد، از قدرت پیشگویی کمتری برخوردار بوده‌اند. در منظومه‌های حماسی مورد پژوهش، تقریباً نه مورد پیشگویی به‌وسیله پهلوانان صورت پذیرفته‌است:

یکی از پهلوانانی که پیشگویی‌های او بسیار نمایان و جالب توجه است، گرشاسب است که معمولاً در دفتر پهلوی یا بر الواح زرین، پیشگویی‌های او توأم با اندرز برای آیندگان مکتوب شده‌است؛ به عنوان مثال، در فرامرزن‌نامه، پیشگویی‌های وی درباره آمدن فرامرز به قیروان به تفصیل بیان شده‌است (ر.ک: فرامرزن‌نامه بزرگ، ۱۳۹۴: ۲۲۲-۲۲۳).

در شهریارنامه، وقتی شهریار در بیشه چهارم، برای گذشتن از بیشه موران به قلعه‌ای می‌رسد، با پیشگویی‌های سام، نریمان و گرشاسب، از واقعه حمله بهمن و خیانت او نسبت به خاندان زال روبه‌رو می‌شود:

«سه کس دید خوابیده بر روی تخت	به مانده سایه‌گستر درخت
ز روی یکی پرده چون برگرفت	ز رخسار او ماند اندر شگفت
به بالین سر بُدش لوحی به زر	بخواند آن زمان لوح آن نامور
نوشته که این مرده ناتوان	بُود سام نیرم یل پهلوان»
	(مختاری، ۱۳۹۷: ۳۶۳).

سپس شهریار به سراغ کالبد مرد دیگر می‌آید و لوح زرین را از زیر سرش برمی‌دارد؛ لوحی که بر آن:

«نوشته که این یل نریمان بُود	کز این گونه در خاک پنهان بُود
بدان لوح هم راز بهمن بخواند	به دیده بر آن لوح گوهر فشاند»
	(همان).

پس از آن بر بالین مرد گردِ گردنکش و سرفراز دیگر می‌آید و لوح زرین را از زیر سرش برمی‌دارد و بر آن می‌خواند:

«مر این مرده گرشاسبِ راد است و بس	که در دستش از دهر باد است و بس...
... بدین لوح هم دید گردِ جوان	که بهمن چه سازد بدین دودمان»
	(همان: ۳۶۴).

۲-۵. ابزارها و شیوه‌های پیشگویی

معمولاً در اساطیر و داستان‌های حماسی، پیشگویی با ابزارها و روش‌های متفاوت و گوناگون انجام می‌شد. ابزارهایی نظیر اسطرلاب، جام، آئینه، لوح، کتاب، تاس، جداول، دوایر، بر اساس رفتار حیوانات و امعا و احشا آنها و روش‌هایی نظیر تطیر و تفسیر پرواز پرندگان، طالع‌بینی، تفال، جادوگری، رمالی و... یا بر اساس خواب و رؤیا و یا از طریق عوامل ماوراءالطبیعه و یاری‌رسان، نظیر سیمرغ و سروش و با کمک الهام و ندای غیبی صورت می‌گرفت: «طالع‌بینی و پیشگویی، روش‌های متفاوتی داشت که ساده‌ترین شیوه آن بر اساس رفتار حیوانات بود؛ مثلاً اگر مورچه‌ها در حال جنگ مشاهده می‌شدند، پیشگویی می‌شد که دشمن نزدیک است و یک سپاه بزرگ سقوط خواهد کرد» (وارنر، ۱۳۸۷: ۱۹۵). با مطالعه در آثار مورد پژوهش، دریافتیم برخی از ابزارها و شیوه‌های مذکور در این آثار کاربرد دارند. اسطرلاب که از جمله ابزارهای ستاره‌شناسی و احکام نجومی برای نمایاندن راز سپهر بود، معمولاً در پیشگویی‌های اخترشناسان کاربرد فراوانی دارد و استفاده

از آن در منظومه‌های حماسی به چشم می‌خورد. در بخشی از منظومه‌ی *گرشاسب‌نامه*، اثر ط به گرشاسب نامه می‌نویسد و از لشکر شاه کابل سخن می‌گوید و از او می‌خواهد به یاری او بشتابد و رسولی را به سوی او روانه کند. فرستاده به سرعت سوی گرشاسب می‌رود. گرشاسب را اخترشناسی بود که از هر دری دانش آموخته بود. وی واقعه‌ی جنگ کابلیان و حمله‌ی آن‌ها به زابل و نبرد با اثرط و آمدن فرستاده را پیشگویی کرده بود، اما ابتدا سخنان ستاره‌شمر درست نمی‌آید و پس از گذشت یک هفته، فرستاده از راه نمی‌رسد. گرشاسب خشمگین و ستاره‌شمر، متهم به دروغ‌گویی می‌شود، اما ستاره‌شمر «سطرلاب برداشته»، دیده به راه گماشته، بر وقوع پیشگویی خود اصرار می‌ورزد. سرانجام، همان که ستاره‌شمر گفته بود، روی می‌دهد (ر.ک؛ اسدی طوسی، ۱۳۸۶: ۲۲۴).

در *شهریارنامه*، به ابزارها و اشیاء شگفتی مانند جام انجم‌نما و آئینه‌ی حکمت اشاره شده است. جام گوهرنشان انجم‌نما و آئینه‌ی حکمت، دو ابزار پیشگویی شگفت‌انگیز است که ارژنگ‌شاه به شهریار می‌بخشد. جام انجم‌نما، جامی است که اخبار افلاک، سپهر و آیندگان در آن آشکار است و آئینه‌ی حکمت، وسیله‌ای است برای سنجش دروغ آدمیان و ویژگی دیگر آن، نوعی پیشگویی است، به گونه‌ای که اگر فرد مجروح و زخم‌خورده‌ای در آن بنگرد، آن آئینه از مردن یا زنده ماندن فرد مجروح خبر می‌دهد (ر.ک؛ مختاری، ۱۳۹۷: ۳۱۴).

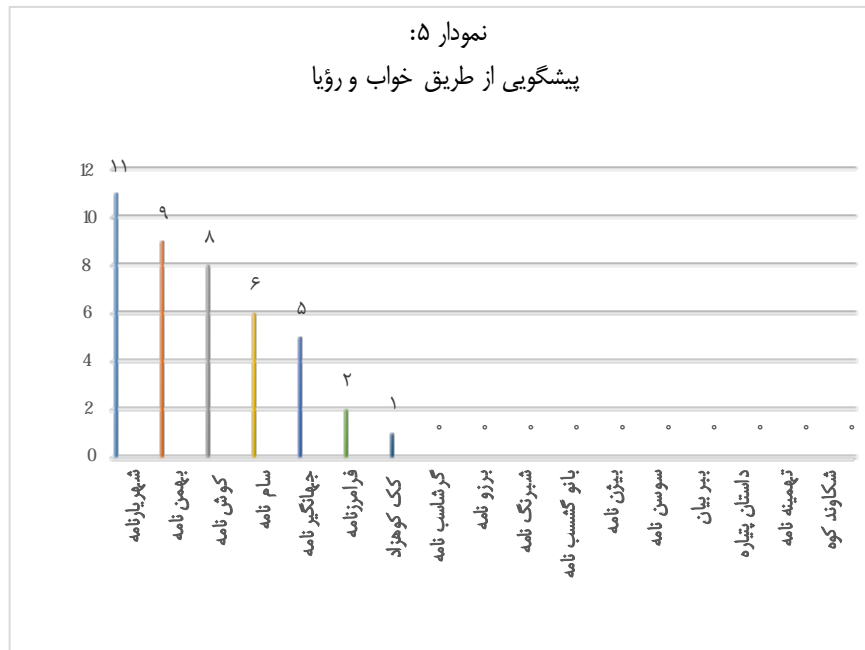
از دیگر ابزارهایی که در پیشگویی منظومه‌های حماسی، نظیر *شهریارنامه*، *گرشاسب‌نامه*، *سام‌نامه*، *جهانگیرنامه* و *فرامرزنانه* نمود بسیار زیادی دارد، الواح زرین و سیمین هستند. هرچند که این الواح ابزار پیشگویی نیستند، اما از این نظر که پیشگویی‌های شاهان و پهلوانان پیشین، نظیر طهمورث، جمشید، گرشاسب و دیگر بزرگان، برای آیندگان بر روی آن‌ها درج شده است، حائز اهمیت هستند. این الواح تقریباً ویژگی‌های مشترکی دارند، اغلب در دژ یا قصری نهفته و طلسم شده‌اند که دسترسی به آن‌ها دشوار است و آمدن پهلوان به آنجا بر روی لوح پیشگویی شده است، اگر گنجی در آن مکان پنهان باشد، راه‌های دستیابی به آن بر لوح نگاشته شده است. اگر قهرمان در دژ اسیر و گرفتار طلسم شده باشد، راه‌های شکستن طلسم و رهایی از آن بر روی لوح نوشته شده است، یا در خواب به قهرمان آموخته می‌شود. پیشگویی‌های مندرج در الواح، توأم با اندرز و راهنمایی‌هایی است که پهلوانان و قهرمانان با خواندن آن‌ها از گرفتاری نجات می‌یابند و بسیاری از اسرار بر آن‌ها آشکار می‌شود و در راه رسیدن به اهداف و مقاصد خود از آن‌ها بهره می‌برند. در منظومه‌ی *گرشاسب‌نامه*، وقتی گرشاسب به جزیره‌ی بندآب و آرامگاه طهمورث دیوبند می‌رسد، لوحی می‌بیند که بر آن، آمدن گرشاسب از قبل به وسیله‌ی

طهمورث پیشگویی شده است (ر.ک؛ اسدی طوسی، ۱۳۸۶: ۱۷۸). در منظومه *فرامرزننامه*، فرامرز پس از کشتن کناس دیو و نجات دختران نوشاد هندی، با گشودن طلسم به گنج ضحاک دست پیدا می‌کند و در آنجا بر لوحی، پندنامه‌ای از طرف ضحاک خطاب به فرامرز نوشته شده است و آمدن فرامرز به آن قلعه را پیشگویی کرده است (ر.ک؛ *فرامرزننامه*، ۱۳۸۲: ۷۸-۷۷).

۱-۲-۵. پیشگویی از طریق خواب و رؤیا

خواب و رؤیا یکی از راه‌های آگاهی از اسرار و اتفاقات آینده و کشف رازها و نهانی‌هاست. خواب، اسرار آینده را برای قهرمانان داستان بیان می‌کند. خواب در متون حماسی، اساس بسیاری از جنگ‌ها، قتل‌ها، ازدواج‌ها، کنش‌ها و واکنش‌ها و اتفاقات دیگر است: «یکی از مضامین فکری پرکاربرد در متون پهلوانی ایران، خواب‌نما شدن قهرمان و دیدن حوادث ناگواری است که در آینده روی می‌دهد و یا آنکه در خواب چاره‌ای برای مشکل خویش می‌یابد» (مختاری، ۱۳۹۷: ۱۱۸).

بسیاری از رویدادهای داستان‌های حماسی پیش از آن که در عالم بیداری وقوع یابند، در خواب رخ می‌نمایند و «تقریباً می‌توان گفت که حوادث اصلی حماسه همیشه پیش از آن که واقع شوند، به خواب قهرمانان می‌آیند و خواب، زهدانی است که چنین رویداد حماسی در آن پرورده می‌آید» (سرامی، ۱۳۸۳: ۵۵۴). در منظومه‌های پهلوانی، رویدادهایی که در عالم خواب و رؤیا بر شاهان و پهلوانان ظاهر می‌شود، دو گونه‌اند: گونه اول به حدی روشن است که نیازی به گزاردن ندارد. فرد بر پایه آنچه در خواب دیده، با وقوف به آینده و اتفاقاتی که پیش خواهد آمد، اقدام یا در تصمیمات خود تجدیدنظر می‌کند. گونه‌ای دیگر از خواب‌ها به گزارش و تعبیر نیاز دارند و پیچیدگی‌هایی در آن‌ها وجود دارد که باید خواب‌گزاران آن‌ها را تحلیل کنند و معمولاً این خواب‌ها به وسیله معبران و حکیمان فرزانه، پیشگویی و تعبیر می‌شوند. در منظومه‌های پهلوانی مورد پژوهش، تقریباً چهل و دو مورد پیشگویی از طریق خواب و رؤیا صورت گرفته است:

د

ر منظومهٔ *سام‌نامه*، وقتی شاپور نبردی سخت با «آبرها دیو» در کوه «فنا» می‌کند، از عهدهٔ او بر نمی‌آید و سرانجام، به دست آبرها کشته می‌شود. سام کشته شدن شاپور را از طریق خوابی که می‌بیند، پیشگویی می‌کند و ماجرا را به قلواد می‌گوید (ر.ک؛ *سام‌نامه*، ۱۳۹۲: ۵۶۷). گاهی خواب‌ها جنبهٔ امر و نهی دارند. در منظومهٔ *شهریارنامه*، سفارش‌های کیخسرو در خواب به خاندان زال، برای پیروی کردن از لهراسب‌شاه از این گونه است. زال کیخسرو را در خواب می‌بیند که به او فرمان می‌دهد از لهراسب اطاعت کند و زال به‌رغم میل باطنی خود پیش لهراسب می‌رود و از او اطاعت می‌کند (ر.ک؛ مختاری، ۱۳۹۷: ۴۴۴). یا رستم نیز دو بار کیخسرو را در خواب می‌بیند که از او می‌خواهد از لهراسب حمایت و از او فرمانبرداری نماید و رستم چنین می‌کند (ر.ک؛ همان: ۳۴۷ و ۶۸۴). از دیگر خواب‌های *شهریارنامه* که منجر به پیشگویی و وقوع می‌شود، می‌توان به این موارد اشاره کرد: خواب دیدن زال مبنی بر اینکه آتشی سهمناک از سوی جیحون شعله‌ور گشت و ایران را به کام کشید (ر.ک؛ همان: ۳۴۸). ارجاسپ نیز خواب می‌بیند که اهریمنی به رویین‌دژ آمد و سر او را از تن جدا کرد. تعبیر وزیرش، «بیورد»، از خواب ارجاسپ چنین است که شاه توران به دست اسفندیار کشته خواهد شد (ر.ک؛ همان: ۵۰۰-۵۰۱). در بخشی دیگر از داستان، رستم خواب می‌بیند که زال در قفس افتاده‌است و سیلی خروشان کشور ایران را خراب کرده‌است و

آتشی تیز «همه کاخ و ایوان رستم بسوخت» (همان: ۵۸۱) که تعبیرش، کین خواهی بهمن اسفندیار و قتل و غارت ایرانیان است.

یکی دیگر از نمونه‌های خواب دیدن که خبر از آینده و پیشامدهای آن می‌دهد، خواب کک کوهزاد است که آمدن رستم به جنگ خود را پیشاپیش در خواب می‌بیند و از آن آگاهی می‌یابد (ر.ک: کک کوهزاد، ۱۳۸۴: ۶۷).

۲-۲-۵. پیشگویی از طریق عوامل ماوراءالطبیعه و یاری‌رسان

پیشگویی از طریق عوامل ماوراءالطبیعه و یاری‌رسان نظیر سروش و سیمرغ، و با کمک الهام و ندای غیبی، یا با شیوه تفأل، در آثار حماسی مذکور رایج است. در منظومه‌های پهلوانی مورد پژوهش، تقریباً دوازده مورد پیشگویی از طریق سروش و سیمرغ صورت گرفته است:

سروش به عنوان پیک ایزدی، یکی از عواملی است که رازها و اسرار الهی به واسطه آن آشکار می‌شود. در *سام‌نامه*، سیمرغ، حضور و نمودی قابل توجه دارد و در مشکلات و گرفتاری‌ها یاریگر سام است و از آنجا که از قدرت پیشگویی برخوردار است، حوادث و اتفاقات آینده را برای او پیشگویی می‌کند. نوید پیروزی و رستگاری را به گوش سام درمی‌دهد و او را از خطرهای ورطه‌های هولناک بر حذر می‌دارد. در واقع، سروش راهنمای سام در مسیر رسیدن به رستگاری است. در جنگ سام با نهنگال دیو، سروش به سام ندا می‌دهد و نوید پیروزی در جنگ را به او الهام می‌کند (ر.ک: *سام‌نامه*، ۱۳۹۲: ۲۱۷). بعد از اسیر شدن نهنگال دیو، سام که به مهمانی نهنگال می‌رود، با مکر و حيلة دیوان و غذای زهرآلود آن‌ها روبه‌رو می‌شود. این بار نیز سام با راهنمایی سروش از حيلة دیوان آگاه می‌شود و نجات می‌یابد (ر.ک: همان: ۲۲۳).

در آغاز منظومه بهمن‌نامه، سروش آمدن کیخسرو به ایران‌زمین را به گودرز نوید می‌دهد و در خواب به گودرز می‌گوید: «پادشاه آینده شما کیخسرو خواهد بود که تنها گوی می‌تواند او را بیابد و از توران به ایران بیاورد» (ابن‌ابی‌الخیر، ۱۳۷۰: ۱۸-۱۷). همچنین، در این منظومه حماسی، چندین مورد پیشگویی از طریق تفأل به‌وسیله بهمن صورت گرفته‌است که آن‌ها را در زمره پیشگویی‌های شاهان و شاهزادگان به شمار آورده‌ایم.

سیمرغ نیز نقش مؤثری در پیشگویی‌های منظومه‌های حماسی پس از شاهنامه دارد و حضور او در برخی منظومه‌ها مشهود است. «سَین» (سیمرغ) در *اوستا* (فروردین‌یشت، بند ۹۷ و ۱۲۶)، به شخصی حکیم و روحانی نیز اطلاق شده‌است و در دینکرد هفتم و نهم، نام او به عنوان یکی از پیروان و شاگردان زرتشت آمده‌است. احتمالاً این شخصیت روحانی در وجود سیمرغ حلول کرده‌است و از این نظر، توانایی پیشگویی به دست آورده‌است (ر.ک؛ اوشیدری، ۱۳۸۶: ۳۱۶). در منظومه *سام‌نامه*، علاوه بر سروش، سیمرغ نیز حضوری چشمگیر دارد و همه اتفاق‌هایی را که رخ خواهد داد، پیشاپیش برای سام گزارش و راه و روش و چگونگی مقابله با آن‌ها را برای او بازگو می‌کند؛ به عنوان مثال، کشته شدن ارقم‌دیو به دست سام، از جمله پیشگویی‌های اوست (ر.ک؛ سام‌نامه، ۱۳۹۲: ۴۳۸).

در *فرامرزن‌نامه*، وقتی فرامرز از قیروان روانه باختر می‌شود، در بین راه، کشتی او از هم می‌شکافت و ایرانیان هریک به گوشه‌ای می‌افتند. فرامرز از پیدا کردن آن‌ها درمانده می‌شود و پری از سیمرغ را آتش می‌زند و سیمرغ ظاهر می‌شود. فرامرز او را نیایش و ستایش می‌کند و همه ماجرای پراکندگی لشکر در اثر تندباد و امواج دریا را به سیمرغ می‌گوید. سیمرغ اتفاقات آینده و زنده بودن لشکریان را برای فرامرز پیشگویی و غیب‌گویی می‌کند (ر.ک؛ *فرامرزن‌نامه* بزرگ، ۱۳۹۴: ۲۶۰).

۳-۵. کارکردها و اهداف پیشگویی

با تأمل در پیشگویی‌های آثار حماسی مورد پژوهش، به نظر می‌رسد که پیشگویی کارکردهای اجتماعی نیز دارد؛ یعنی مثلاً کسی پیشگویی و آینده‌بینی می‌کند و شاهان و پهلوانان و دیگر افراد بر اساس اعتماد به قول او، دست به کاری می‌زنند، تا نفعی حاصل، یا دفع مضرتی نمایند، یا از رنج و بلایی بگریزند و با آگاهی از آینده و حوادث شوم، پیشاپیش خود را برای مبارزه و غلبه بر آن‌ها آماده کنند و با دانستن رخداد‌های آینده، بهتر بتوانند به اهداف و مقاصد دلخواه خود دست یابند؛ به عنوان مثال، در منظومه *جهانگیرنامه*، رستم در خان پنجم، در حین عبور از بیابان به پای مناره‌ای می‌رسد و به واسطه پیشگویی اخترشناسان، خبر آمدن رستم و عبور او از بیابان بر لوحی نگاشته

شده است. رستم از طریق آن لوح، از اسرار بیابان آگاه می‌شود و شبانگهان راه بیابان را طی و از رنج‌ها و دشواری‌های آن عبور می‌کند (ر.ک؛ ماح، ۱۳۸۰: ۷۵-۷۶).

۱-۳-۵. پند دادن برای اصلاح امور در حوزه نظام سیاسی و اجتماعی

کارکرد بسیاری از پیشگویی‌ها در منظومه‌های حماسی، مبتنی بر پند است. شاید شاهان، حاکمان، پهلوانان و بزرگان، چنان‌که بایسته است، وظیفه خود را به درستی انجام نداده، از عملکرد خود خرسند نباشند، اما برای اینکه آیندگان اشتباهات آن‌ها را تکرار نکنند و وظیفه خود را درست انجام دهند، در خلال پیشگویی‌های خود اندرزهایی می‌دهند که آیندگان با به‌کار بستن آن‌ها به اصلاح کارهایشان در حوزه نظام سیاسی و اجتماعی بپردازند؛ به عنوان مثال، در منظومه *سام‌نامه*، وقتی سام طلسم جمشید را می‌گشاید، وارد کاخی می‌شود و لوحی را می‌بیند که پیشگویی‌های تهمورث‌شاه بر آن نوشته شده است. این لوح علاوه بر پیشگویی، حاوی پند و اندرزهایی است که سام را به رادمردی، آزادگی، رازداری، بخشندگی، نیک‌کرداری و... سفارش کرده است (ر.ک؛ *سام‌نامه*، ۱۳۹۲: ۴۲۰-۴۲۱).

۲-۳-۵. اطلاع از گذشته ناشناخته و آگاهی از مغييات

همیشه پیشگویی مربوط به آینده و آگاهی از آن نیست، بلکه گاهی رخدادهایی پیش می‌آید که در اثر اتفاقاتی است که در گذشته رخ داده است و انسان برای آگاهی از آن‌ها، به منظور تغییر شرایط فعلی، اقدام‌هایی انجام می‌دهد. گاهی کارکرد پیشگویی توأم با غیب‌گویی و خبر دادن از مغييات و آگاهی یافتن از اهداف، نیات و مقاصد کسی بدون شناخت و دانش قبلی است؛ به عنوان نمونه، در *کوش‌نامه*، وقتی اسکندر با مهانش ملاقات و گفتگو می‌کند، وی با قدرت پیشگویی خود، از اسکندر و اهدافش آگاهی دارد و اسکندر از اطلاعات و آگاهی او درباره خود شگفت‌زده می‌شود و از او می‌پرسد: «نام و نژاد من را از کجا می‌دانید». مهانش نیز پوست آهوئی را به او می‌نماید که چهره اسکندر بر آن پوست ترسیم شده است و نام و نشان وی، کار و کردار آشکار و نهان، و نیز گذشته و آینده او بر روی پوست نوشته شده است. این امر موجب شگفتی اسکندر و یارانش می‌شود (ر.ک؛ ابن‌ابی‌الخیر، ۱۳۷۷: ۱۸۳). فاش شدن امور پنهان و آگاهی از مغييات نیز از دیگر کارکردهای پیشگویی است؛ به عنوان نمونه، در *بیژن‌نامه* وقتی بیژن به دستور افراسیاب در چاه ارژنگ زندانی می‌شود، کسی از او آگاهی ندارد و فقط خسرو با نگرستن در جام گیتی‌نما از این موضوع اطلاع حاصل می‌کند و از زنده بودن بیژن آگاه می‌شود (ر.ک؛ غفوری، ۱۳۹۴: ۸۸). یا در *سام‌نامه*، وقتی سام و پریدخت از دست فغفور چین فرار می‌کنند،

به دیری پناه می‌برند که برهنه بدون آگاهی قبلی، آن دو را می‌شناسد و از حال آنان باخبر است (ر.ک؛ سام‌نامه، ۱۳۹۲: ۱۶۳).

۳-۳-۵. هشدارهای شوم

الف. مرگ و نیستی

در منظومه‌های حماسی مورد پژوهش، پیشگویی‌های مبتنی بر مرگ نمود فراوانی دارند. از مهم‌ترین هشدارهای شوم مبتنی بر مرگ، کشته شدن ارجاسب به دست اسفندیار، کشته شدن اسفندیار با تیر رستم و مرگ رستم به دست شغاد است که به‌وسیله جاماسب در *شهریارنامه* پیشگویی شده است (ر.ک؛ مختاری، ۱۳۹۷: ۷۲۷). یا نمونه دیگر، در پایان منظومه *گرشاسب‌نامه* است که اخترشناس، مرگ گرشاسب را پیشگویی می‌کند و به او هشدار می‌دهد که پس از ده روز دیگر خواهد مُرد و این چنین می‌شود (ر.ک؛ اسدی طوسی، ۱۳۸۶: ۴۰۱). در پایان *بهمن‌نامه*، بهمن سرانجام و مرگ خود را در خواب می‌بیند و جاماسب خواب او را این گونه تعبیر می‌کند که سه سال بیشتر از عمر شاه باقی نمانده است و روزگارش به دست جانوری سهمگین به سر خواهد آمد. بهمن با راهنمایی جاماسب، همای را به عنوان جانشین خود برمی‌گزیند. این پیشگویی جاماسب تحقق می‌یابد و سرانجام، بهمن در کام اژدها فرو می‌رود (ر.ک؛ ابن‌ابی‌الخیر، ۱۳۷۰: ۵۹۲).

ب. ویرانی و نابودی

نمونه بارز هشدار شوم مبتنی بر ویرانی و نابودی در آثار حماسی مورد پژوهش، پیشگویی واقعه حمله بهمن، پسر اسفندیار و کین‌خواهی و انتقام‌جویی او از خاندان زال، نابودی و ویرانی سیستان و دودمان زال است که در بخش‌های مختلف *شهریارنامه*، مکرراً به آن اشاره شده است (ر.ک؛ مختاری، ۱۳۹۷: ۳۶۳-۳۶۴، ۴۴۳، ۵۸۲، ۵۷۰ و ۷۲۷).

پ. شکست و ناکامی

پیشگویی‌های مبتنی بر شکست در میدان‌های نبرد نیز در آثار حماسی مورد پژوهش فراوان دیده می‌شود. از شاخص‌ترین نمونه‌های آن، می‌توان به پیشگویی‌های جاماسب در *بهمن‌نامه* اشاره کرد. جاماسب سرنوشت جنگ بهمن با خاندان زال را پیشگویی می‌کند و می‌گوید: بهمن سه مرحله شکست می‌خورد و در آخرین مرحله، پیروزی با وی خواهد بود (ر.ک؛ ابن‌ابی‌الخیر، ۱۳۷۰: ۲۰۹-۲۱۰). یا در منظومه *سام‌نامه*، رجمان جنی که از اخترشناسان است، شکست عوج از سام را پیشگویی و گزارش می‌کند (ر.ک؛ *سام‌نامه*، ۱۳۹۲: ۴۶۰). در *شهریارنامه*، اردوان، شاه مازندران، شکست و سقوط خود را به دست ایرانیان از زبان اخترشناسی که پیشگویی کرده است، گزارش می‌کند (ر.ک؛ مختاری، ۱۳۹۷: ۶۵۹).

۴-۳-۵. بشارت و خبرخوش

پیشگویی‌های مشتمل بر بشارت و خبر خوش، اغلب بر پیروزی پهلوانان و شاهان در میدان‌های نبرد، چیرگی آن‌ها بر هموردان و دشمنان، رهایی آن‌ها از گرفتاری‌ها دلالت دارند. علاوه بر این، پیشگویان در زمینه ازدواج شاهزادگان و خوشبخت شدن آن‌ها و نیز حاصل ازدواج آنان و تولد فرزند نام‌آور، بشارت می‌دهند و از خوش‌یمنی و خجستگی آن پیوند می‌گویند؛ به عنوان نمونه، در آغاز داستان *گرشاسب‌نامه*، کورنگ‌شاه دختری داشت زیبا و دلیر که خواستگاران زیادی از هر سویی بر او روانه بودند، ولی پدرش همه خواستگاران را ناکام رهسپار دیارشان می‌کرد. دایه این دختر، زنی کابلی است و به او بشارت می‌دهد که همسر آینده او، شاهی گرانمایه و حاصل ازدواجش نیز پسری خوب‌چهر خواهد بود سرانجام، دختر زیباروی شاه، با جمشید ازدواج می‌کند و حاصل این پیوند، فرزندی به نام «تور» است (ر.ک: اسدی طوسی، ۱۳۸۶: ۶۳).

در *فرامرزن‌نامه*، وقتی فرامرز با پیروزی از هفت خان می‌گذرد، فرطورتوش به استقبال او می‌آید و بر آن می‌شود که دخترش آرزو را به او بدهد و او را به دامادی بپذیرد. بنابراین، از اخترشناسان می‌خواهد تا آینده آن‌ها را پیشگویی کنند. اخترشناسان بشارت می‌دهند که این پیوند نیک است و از این پیوند، گردی جوانمرد، نامور و باورنگ و فر در جهان پدید می‌آید که نام سام را زنده می‌کند. فرطورتوش از این بشارت اخترشناسان شادمان می‌شود و به آن‌ها هدایای فراوان می‌دهد. دخترش را به عقد فرامرز درمی‌آورد و سرانجام، نتیجه ازدواج همان می‌شود که پیشگویان گفته بودند. در پایان داستان، فرامرز از دختر فرطورتوش، صاحب پسری به نام «سام» می‌شود (ر.ک: *فرامرزن‌نامه بزرگ*، ۱۳۹۴: ۳۶۶).

۶. دانش ناقص بشر، علت توجه و روی آوردن پیشینیان به پیشگویی

یکی از مهم‌ترین عوامل روی آوردن گذشتگان به پیشگویی و تلاش برای آگاه شدن از اسرار آینده، اعتقاد راسخ آنان به جبر مطلق و سیطره تقدیر بر سرنوشت آنان بود. به اعتقاد گذشتگان، سرنوشت انسان تماماً در دست خدایان است و از قبل تعیین شده‌است. بنابراین، همواره دنبال راهی بودند، تا بتوانند از سرنوشت محتوم و چاره‌ناپذیر خود آگاه شوند، برای این منظور، دست به دامان پیشگویان می‌شدند:

«مدارک بازمانده از روزگاران کهن، مانند جشن اعتدال بهاری بابلین و جمع شدن خدایان در معبد بابل، برای تعیین سرنوشت سال آینده، پیشگویی جام سحرآمیز در شرق، تفأل و کیمیاگری، نشان از اهمیت موضوع پیشگویی در اعصار گذشته بوده‌است» (کریستین سن، ۱۳۷۷: ۴۲۷).

در گذشته، انسان با دانش ناقص خود، امکان شناخت قوانین علمی حاکم بر کائنات و جهان هستی را نداشت و نقص و ناتوانی‌های بشر در طول زمان، همواره او را به سوی توسل به نیروهای برتر ماورایی می‌کشاند. از این رو، به‌ناچار برای توجیه یا یافتن علت و درمانی برای ناگواری‌های زندگی، دخل و تصرف قدرت‌های ناشناختهٔ ماوراءالطبیعه در زندگی روزمره را در ذهن خود بارور می‌ساخت و به جبر مطلق، روی می‌آورد. بشر ابتدایی همواره با انبوهی از مشکلات، خطرات و بلایای طبیعی مواجه بود و چون دانش مقابله با آن‌ها را نداشت، روی آوردن و اعتقاد به پیشگویی و تأثیرات آن، توانی مضاعف به او می‌داد و با باور به اینکه نیروهای ماورای طبیعی همسو با تلاش او، سعی در بهبود کیفیت زندگی او دارند و لذا انسان در این راه، کوشا تر و اراده‌اش قوی‌تر می‌شد.

در نظر گذشتگان، آسمان و اجرام آسمانی در زندگی انسان تأثیر فوق‌العاده داشت و توجه آن‌ها به علم نجوم نیز به همین دلیل بود، تا بر اساس علم احکام نجوم، اتفاقات آینده را بدانند و از سرانجام کار خویش آگاه شوند. از این رو، می‌بینیم که در داستان‌های حماسی، بیشترین پیشگویی به‌وسیلهٔ اخترشناسان و از طریق احکام نجومی صورت گرفته‌است. اما امروزه با پیشرفت‌های علمی و دستیابی بشر به علوم و تکنولوژی نوین، تسخیر کُرّات آسمانی و افزایش دانش نجومی، اعتقاد به تأثیر و دخالت اجرام آسمانی در سرنوشت و زندگی انسان پذیرفتنی نیست و پیش‌بینی‌های علمی و دقیق، جایگزین پیشگویی‌های گذشتگان شده‌است و در واقع، «کشف قوانین علمی و پایه‌گذاری اخترشناسی علمی در عصر جدید موجب شد باور به نقش و تأثیر ستارگان در زندگی انسان، کاری ناروا و ناپذیرفتنی به حساب آید» (کویاجی، ۱۳۸۰: ۹۹). بنابراین، شاید بتوان علت اصلی اعتقاد راسخ به جبر، توجه به امر پیشگویی و روی آوردن پیشینیان به پیشگویان را در گذشتهٔ دور، دانش ناقص بشر و نادانسته‌های انسان و شناخت ناقص او از جهان هستی و کائنات دانست.

۷. نتیجه

عنصر پیشگویی به عنوان یکی از عوامل اثرگذار در روند شکل‌گیری حماسه‌های منظوم ملی، در اغلب منظومه‌های پهلوانی پس از شاهنامه، نمود بارز دارد. تقریباً صدوپنجاه و پنج مورد پیشگویی در این منظومه‌های حماسی ارزشمند به کار رفته‌است. کاربرد پیشگویی در منظومه‌های حماسی معروف، نظیر *بهمن‌نامه*، *شهریارنامه*، *سام‌نامه*، *کوش‌نامه*، *فرامرزنامه*، *گرشاسب‌نامه* و *جهانگیرنامه* به‌ترتیب بیشتر است. در هر یک از منظومه‌های *بانوگشاسب‌نامه*، *برزنامه*، *بیژن‌نامه*، *شبرنگ‌نامه* و *کک‌کوهزاد*، فقط یک مورد پیشگویی صورت گرفته‌است و در منظومه‌های کوتاه *ببر بیان*، *تهمینه‌نامه*، *داستان پتیاره*، *رزم‌نامه*

شکاوند کوه و سوسن‌نامه، پیشگویی به کار نرفته‌است. در آثار حماسی مذکور، بیشترین پیشگویی‌ها به‌وسیلهٔ اخترشناسان از طریق احکام نجومی صورت گرفته‌است که بسیار حائز اهمیت هستند. در میان اخترشناسان، پیشگویی‌های جاماسب، نمودِ بیشتری دارد. پس از اخترشناسان به‌ترتیب پیشگویی‌های شاهان، پهلوانان، موبدان و برهمنان کاربرد بیشتر دارد. افراد عادی در پیشگویی نقش بسزایی ندارند. این نشان می‌دهد که در جامعهٔ آن روزگار، پیشگویی به‌وسیلهٔ افرادی صورت می‌گرفت که پایگاه اجتماعی برتری داشتند. پیشگویی‌های بسیاری بر اساس خواب و رؤیا صورت پذیرفته‌است. برخی از خواب‌ها مستقیماً جنبهٔ پیشگویی دارند، برخی دیگر از طریق تعبیر خواب به‌وسیلهٔ خوابگزاران منجر به پیشگویی می‌شوند و بعضی از خواب‌ها نیز با امر و نهی و اندرز توأم هستند.

در برخی از منظومه‌های مذکور، پیشگویی با ابزارهایی مانند جام انجم‌نما، جام گیتی‌نما، آیینة حکمت، اسطرلاب صورت گرفته‌است و بسیاری از پیشگویی‌هایی که به‌وسیلهٔ شاهان و پهلوانان پیشین برای آیندگان صورت پذیرفته، روی الواح گوناگون توأم با اندرز درج شده‌است. این الواح تقریباً ویژگی‌های مشترک دارند و اغلب در دژ یا قصری نهفته و طلسم شده‌اند که دسترسی به آن‌ها دشوار است و آمدن پهلوان به آنجا، روی لوح پیشگویی شده‌است و اگر گنجی در آن مکان پنهان باشد، راه‌های دستیابی به آن گنج نیز روی لوح نگاشته شده‌است. پیشگویی از طریق تفال و عوامل ماوراءالطبیعه هم در منظومه‌های حماسی پس از شاهنامه مشهود است. سروش و سیمرغ از جمله عوامل یاری‌رسان در پیشگویی‌های آثار مورد پژوهش هستند. پیشگویی‌هایی که بر اساس تفال صورت گرفته‌است، نمودِ بارزی در منظومهٔ بهمن‌نامه دارد. تقریباً همهٔ پیشگویی‌های صورت‌گرفته، به وقوع پیوسته‌اند.

از برجسته‌ترین پیشگویی‌های تحقق‌یافته، پیشگویی انتقام بهمن از خاندان زال است که در شهریارنامه، مکرراً به‌وسیلهٔ افراد مختلف به آن اشاره شده‌است. اعتقاد راسخ به جبر و سیطرهٔ تقدیر بر سرنوشت آدمی، از جمله علت‌های توجه به پیشگویی بوده‌است. اما علت اصلی روی آوردن پیشینیان به پیشگویی را می‌توان دانش ناقص بشر در گذشته و نادانسته‌های او از کائنات و جهان هستی دانست. معمولاً پیشگویی، کارکردهای اجتماعی است؛ پند دادن برای اصلاح کارها در حوزهٔ نظام سیاسی و اجتماعی، آینده‌بینی، اطلاع از گذشته و آگاهی از مغیبات، بشارت و خبرهای خوش و هشدارهای شوم، نظیر مرگ و نیستی، ویرانی و نابودی، شکست و ناکامی از مهم‌ترین کارکردها و اهداف پیشگویی در منظومه‌های پهلوانی پس از شاهنامه هستند.

منابع

- آموزگار، ژاله (۱۳۷۴)، *تاریخ اساطیر ایران*، تهران، اساطیر.
- آیدنلو، سجاد (۱۳۸۸)، *متون منظوم پهلوانی*، ج ۱، تهران، سمت.
- ابن ابی‌الخیر، ایرانشاه (۱۳۷۰)، *بهمن‌نامه*، ویراستهٔ رحیم عقیقی، ج ۱، تهران، علمی و فرهنگی.
- _____ (۱۳۷۷)، *کوشش‌نامه*، به کوشش جلال متینی، ج ۱، تهران، علمی.
- اسدی طوسی، ابونصر علی (۱۳۸۶)، *گرتاسب‌نامه*، تصحیح حبیب یغمایی، تهران، دنیای کتاب.
- اوشیدری، جهانگیر (۱۳۸۶)، *دانشنامهٔ مزد یسنا*، ج ۴، تهران، مرکز.
- بانوگشسب‌نامه (۱۳۸۲)، تصحیح روح‌انگیز کراچی، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- برزونامه (۱۳۸۲)، منسوب به عطایی رازی، به کوشش سید محمد دبیرسیاقی، تهران، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.
- رزمجو، حسین (۱۳۸۸)، *قلمرو ادبیات حماسی ایران*، ج ۲، چ ۱، مشهد، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- سام‌نامه (۱۳۹۲)، تصحیح وحید رویانی، ج ۱، تهران، میراث مکتوب.
- سرامی، قدمعلی (۱۳۸۳)، *از رنگ گل تا رنج خار*، چ ۴، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی.
- سوسن‌نامه (۱۳۸۲)، منسوب به عطایی رازی، به کوشش سید محمد دبیرسیاقی، تهران، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.
- سید حسینی، رضا (۱۳۸۷)، *مکتب‌های ادبی*، ج ۱، تهران، اساطیر.
- شیرنگ‌نامه (۱۳۹۵)، به کوشش ابوالفضل خطیبی و گابریله وان دن برگ، چ ۱، تهران، انتشارات محمود افشار با همکاری نشر سخن.
- شمیسا، سیروس (۱۳۹۳)، *انواع ادبی*، چ ۴، تهران، نشر میترا.
- _____ (۱۳۹۶)، *شاهنامه‌ها*، چ ۱، تهران، انتشارات هرمس.
- صفا، ذبیح‌الله (۱۳۶۹)، *حماسه‌سرایی در ایران*، چ ۹، تهران، انتشارات امیرکبیر.
- غفوری، رضا (۱۳۹۴)، *هفت منظومهٔ حماسی*، تهران، مرکز پژوهش میراث مکتوب.
- فرامرزانامه (۱۳۸۲)، به اهتمام مجید سرمدی، چ ۱، تهران، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.
- فرامرزانامهٔ بزرگ (۱۳۹۴)، به کوشش ماریولین فان زوتفن و ابوالفضل خطیبی، تهران، سخن.
- کرستین‌سن، آرتور (۱۳۷۷)، *نمونه‌های نخستین انسان و نخستین شه‌ریار در تاریخ افسانه‌ای ایران*، ترجمهٔ ژاله آموزگار و احمد تفضلی، تهران، چشمه.
- کزازی، میرجلال‌الدین (۱۳۸۴)، *نامهٔ باستان*، ج ۱، چ ۵، تهران، سمت.
- کک کوهزاد (۱۳۸۴)، به کوشش احمد ابومحبوب، چ ۱، تهران، نغمهٔ زندگی.
- کویاجی، جهانگیر کوروجی (۱۳۸۰)، *بنیادهای اسطوره و حماسهٔ ایران*، ویرایش جلیل دوست‌خواه، تهران، آگه.
- مادح، قاسم (۱۳۸۰)، *جهانگیرنامه*، تصحیح ضیاء‌الدین سجادی، چ ۱، تهران، مؤسسهٔ مطالعات اسلامی دانشگاه تهران.
- مالمیر، تیمور (۱۳۹۰)، «پند داستان‌های مبتنی بر پیشگویی در متون ادبی»، *پژوهشنامهٔ ادبیات تعلیمی*، س ۳، ش ۱۰، صص ۸۳-۱۰۲.
- مختاری، ؟ (۱۳۹۷)، *شهریارنامه*، تصحیح رضا غفوری، تهران، انتشارات محمود افشار، با همکاری نشر سخن.
- وارنر، رکس (۱۳۸۷)، *دانشنامهٔ اساطیر جهان*، ترجمهٔ ابوالقاسم اسماعیل‌پور، چ ۲، تهران، اسطوره.
- Aidenloo, S. (2009), *Texts of Pahlavani Poetry*, 1th, Tehran, Samt [In Persian].
- Amoozgar, J. (1995), *History of Iranian Mythology*, Tehran, Asatir [In Persian].

- Asadi Tusi, A. (2007), *Garshasbnameh*, Edited by Habib Yaghmaei, Tehran, Donyaye Ketab [In Persian].
- Banoo Goshsabnameh*, (2003). Edited by Roohangiz Karachi, Tehran, Institute of Humanities and Cultural Studies [In Persian].
- Borzunnameh*, (2003), Attributed to Atai Razi, by the efforts of Seyyed Mohammad Dabirsiyaghi, Tehran, Association of Cultural Works and Honors [In Persian].
- Christine Sen, A. (1998), *Examples of the First Man and the First City in the Mythical History of Iran*, Translated by Jaleh Amoozgar and Ahmad Tafazzoli, Tehran, Cheshmeh [In Persian].
- Faramarznameh* (2003), By Majid Sarmadi, Ch. 1, Tehran, Association of Cultural Works and Honors [In Persian].
- Faramarznameh Bozorg* (2015), By the Efforts of Mariolin van Zotfen & Abolfazl Khatibi, Tehran, Sokhan [In Persian].
- Ghafoori, R. (2015), *Seven Epic Poems*, Tehran, Miras Maktoob Research Center [In Persian].
- Ibn Abe-Khair, Iranshah (1991), *Bahmannameh*, Edited by Rahim Afifi, 1th, Tehran, Scientific and Cultural [In Persian].
- (1998), *Koushnameh*, By Jalal Matini, Ch1, Tehran, Scientific [In Persian].
- Kazzazi, M. (2005), *Namehe Bastan*, Vol. 1, 5th, Tehran, Samat, [In Persian].
- Kok-e Koohzad*, (2005), By Ahmad Abu Mahboob, 1th, Tehran, Naghme Zendegi [In Persian].
- Koyaji, J. (2001), *Baniyadhay the Legend and the Enthusiasm of Iran*, Edited by Jalil Dostkhah, Tehran, Agah [In Persian].
- Madeh, Gh. (2001), *Jahangirnameh*, Edited by Zia ul-Din Sajjadi, 1th, Tehran, Institute of Islamic Studies, University of Tehran [In Persian].
- Malmir, T. (2011), “Advice of Stories based on Prophecy in Literary Texts”, *Journal of Educational Literature*, Vol. 3, No. 10, Pp. 83- 102 [In Persian].
- Mokhtari, ? (2018), *Shahriyarnameh*, Edited by Reza Ghafouri, Tehran, Mahmoud Afshar Publications & Sokhan Publishing [In Persian].
- Oshidari, J. (2007), *Yasna Wage Encyclopedia*, 1th, Tehran, Markaz, [In Persian].
- Razmjoo, H. (2009), *The Realm of Iranian Epic Literature*, Vol. 2, 1th, Mashhad, Institute of Humanities and Cultural Studies [In Persian].
- Safa, Z. (1990), *Epic Writing in Iran*, 9th, Tehran, Amir Kabir Publications [In Persian].
- Samnameh* (2013), Edited by Vahid Royani, 1th, Tehran, Miras Maktoob [In Persian].
- Sarami, Gh. (2004), *From the Color of Flowers to the Suffering of Thorns*, 4th, Tehran, Scientific and Cultural Publications [In Persian].
- Seyyed Hosseini, R. (2008), *Literary Schools*, Vol. 1, Tehran, Asatir, [In Persian].

- Shabrangnameh* (2016), By the efforts of Abolfazl Khatibi and Gabriele van den Berg, 1th, Tehran, Mahmoud Afshar Publications & Sokhan Publishing [In Persian].
- Shamisa, S. (2014), *Literary Types*, 4th, Tehran, Mitra Publishing [In Persian].
- _____ (2017), *Shah-e Mameha*, 1th, Tehran, Hermes Publications [In Persian].
- Susannameh* (2003), Attributed to Atai Razi, by the Efforts of Seyyed Mohammad Dabirsiyaghi, Tehran, Association of Cultural Works and Honors [In Persian].
- Warner, R. (2008), *Encyclopedia of World Mythology*, Translated by Abolghasem Esmailpour, 2th, Tehran, Ostooreh [In Persian].